

autem videtur ordinari ad recessum à malo. Ergo penitentia videtur esse prior omnibus aliis virtutibus.

3. Præterea. Ante penitentiam est peccatum in anima. Sed simul cum peccato nulla virtus animæ inest. Ergo nulla virtus est ante penitentiam; sed ipsa videtur esse prima, quæ aliis aditum aperit, excludendo peccatum.

Sed contra est quod penitentia procedit ex fide, spe, & caritate, sicut jam dictum est (art. præc. & art. 2. huj. quæst.). Non ergo est penitentia prima virtutum.

Respondeo dicendum, quod in virtutibus non attenditur ordo temporis quantum ad habitus: quia cum virtutes sine connexæ, ut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. lxxv. art. 1.) omnes simul incipiunt esse in anima: sed dicitur una earum esse prior altera ordine naturæ, qui consideratur ex ordine actuum, secundum scilicet quod actus unius virtutis præsupponit actum alterius virtutis.

Secundum hoc igitur dicendum est, quod actus quidam laudabiles etiam tempore præcedere possunt actum, & habitum penitentiae, sicut actus fidei, & spei informium, & actus timoris servilis; actus autem, & habitus caritatis simul sunt tempore cum actu, & habitu penitentiae, & cum habitibus aliarum virtutum. Nam, sicut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. cxlxi. art. 3. & 4.) in justificatione impii simul est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei per caritatem formatus, & motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus penitentiae. Horum tamen duorum actuum primus naturaliter præcedit secundum, nam actus virtutis penitentiae est contra peccatum ex amore Dei, unde primus actus est ratio, & causa secundi.

Sic igitur penitentia non est simpliciter prima virtutum nec ordine temporis, nec ordine naturæ: quia secundum ordinem naturæ simpliciter præcedunt ipsam virtutes theologice: sed quantum ad aliquid est prima inter ceteras virtutes ordine temporis, quantum ad ejus actum, qui primus occurrit in justificatione impii; sed ordine naturæ videtur esse alia virtutes priores, sicut quod est per se, est prius eo quod est per accidens; nam alia virtutes per se videntur esse necessaræ ad bonum hominis; penitentia autem, supposito quodam, scilicet peccato præexistente, sicut etiam dictum est (9. lxxv. art. 2. in corp. & ad 4.) circa ordinem sacramenti penitentiae ad alia sacramenta prædicta.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa loquitur quantum ad hoc quod actus penitentiae primus est tempore inter actus aliarum virtutum moralium.

Ad secundum dicendum, quod in motibus successivis recedere à termino est prius tempore quam pervenire ad terminum, & prius natura quantum est ex parte subjecti, sive secundum ordinem causæ materialis; sed secundum ordinem causæ agentis, & finalis prius est pervenire ad terminum: hoc enim est quod primo agens intendit. Et hic ordo præcipue attenditur in actibus animæ, ut dicitur in II. Physic.

Ad tertium dicendum, quod penitentia aperit aditum virtutibus, expellendo peccatum per virtutem fidei, spei, caritatis, quæ sunt naturaliter priores; ita tamen aperit eis aditum quod ipsa simul intrant cum ipsa: nam in justificatione impii simul cum motu liberi arbitrii in Deum, & in peccatum, est remissio culpæ, & infusio gratiæ, cum qua simul infunduntur omnes virtutes, ut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. lxxv. art. 3.)

QUÆSTIO LXXXVI.

De effectu penitentiae quoad mortalium peccatorum remissionem,

in sex articulis divisa.

Deinde considerandum est de effectu penitentiae: & primo quantum ad remissionem peccatorum mortalium; secundo quantum ad remissionem peccatorum venialium; tertio quantum ad reditum peccatorum dimissorum; quarto quantum ad restitutionem virtutum.

Circa primum queruntur sex.

Primo, utrum omnia peccata mortalia per penitentiam auferantur.

Secundo, utrum possint sine penitentia tolli.

Tertio, utrum unum possit remitti sine alio.

Quarto, utrum penitentia auferat culpam, remanente reatu.

Quinto, utrum remaneant reliquia peccatorum.

Sexto, utrum auferat peccatum sit effectus penitentiae, in quantum est virtus, an in quantum est sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa loquitur quantum ad hoc quod actus penitentiae primus est tempore inter actus aliarum virtutum moralium.

ARTICULUS I.

Utrum per penitentiam omnia peccata remaneantur.

Inf. quæst. lxxxvii. art. 1. & IV. dist. xiv. q. 1. art. 1. quæst. 1. & dist. xvi. quæst. 1. art. 2. quæst. 3. & III. cont. cap. clvi. & op. 11. cap. cxlvi.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod per penitentiam non omnia peccata removeantur. Dicit enim Apostolus Hebr. xii. 17. quod Esau non invenit penitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam: Glossa (intel.) idest, non invenit locum veniæ, & benedictionis per penitentiam: & II. Machab. ix. 13. dicitur de Antiocho: *Orabat sceleris (a) Deum, à quo non erat misericordiam consecutus.* Non ergo videtur quod per penitentiam omnia peccata tollantur.

2. Præterea. Augustinus dicit in Lib. I. de sermone Domini in monte (cap. xxii. à princ.) quod *tanta labor est illius peccati, scilicet cum post agnitionem Dei per gratiam Christi pugnat aliquis fraternitatem, & adversus ipsam gratiam invidia facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum suum mala conscientia agnosceret, & annuntiare cogatur.* Non ergo omne peccatum potest per penitentiam tolli.

3. Præterea. Dominus dicit Matth. xii. 32. *Qui dixerit contra Spiritum Sanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.* Non ergo omne peccatum remitti potest per penitentiam.

Sed contra est quod dicitur Ezech. xviii. 22. *Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor amplius.*

Respondeo dicendum, quod hoc quod aliquid peccatum per penitentiam tolli non possit, potest contingere dupliciter: uno modo quia aliquis de peccato penitere non possit; alio modo quia penitentia non possit delere peccatum. Primo quidem modo non possunt per penitentiam deleri peccata demonum, & etiam hominum damnatorum: quia affectus eorum sunt confirmati in malo, ita quod non potest eis displicere peccatum, in quantum est culpa, sed solum dupliciter eis poena quam patiuntur, ratione cuius aliquam penitentiam, sed infructuosam habent, secundum illud Sap. v. 3. *Penitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.* Unde talis penitentia non est cum spe veniæ, sed cum desperatione. Tale autem non potest esse aliquid peccatum hominis viatoris, cuius liberum arbitrium flexibile est ad bonum, & ad malum. Unde dicere, quod aliquid peccatum sit in hac vita, de quo quis penitere non possit, erroneum est: primo quidem quia per hoc tolleretur libertas arbitrii: secundo quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moveri potest cor cunctis peccatoris ad penitentium, secundum illud Prov. xxii. 1. *Cor Regis in manu Dei, & quocumque voluerit, vertet illud.*

Quod autem secundo modo non possit per veram penitentiam aliquid peccatum remitti, est etiam erroneum. Primo quidem quia repugnat divinæ misericordiæ, de qua dicitur Joel. ii. 13. *quod benignus, & misericors est, & patiens, & multe misericordiæ, & prestabilis super malitia: vinceret enim quodammodo Deus ab homine, si homo peccatum vellet deleri, quod Deus delere non vellet.* Secundo quia hoc derogaret virtuti passionis Christi, per quam penitentia operatur, sicut & cetera sacramenta, cum scriptum sit I. Joan. 1. 2. *Ipsa est propitiatio pro peccatis nostris, non solum nostris, sed etiam totius mundi.*

Unde simpliciter dicendum est, quod omne peccatum in hac vita per penitentiam veram deleri potest.

Ad primum ergo dicendum, quod Esau non vere penituit: quod patet ex hoc quod dixit (Gen. xxvii. 41.) *Veniet dies luctus patri meæ, & occidam Jacob fratrem meum: similiter etiam nec Antiochus vere penituit: dolebat enim de culpa præterita, non propter offensam Dei, sed propter infirmitatem corporalem quam patiebatur.*

Ad secundum dicendum, quod illud verbum Augustini sic intelligendum est: *Tanta est labor illius peccati, ut deprecandi humilitatem subire non possit, scilicet de facili; secundum quod dicitur ille non posse sanari qui non potest de facili sanari: potest tamen hoc fieri per divinæ gratiæ virtutem, quæ etiam interdum in profundum maris convertit, ut dicitur in Psal. lxxvii.*

Ad tertium dicendum, quod illud verbum, vel blasphemiam contra Spiritum Sanctum est finalis impotentia, ut Augustinus dicit in Lib. de verbis Domini (serm. xxi. cap. xi. & xiii.) quæ penitus irremissibilis est, quia post finem huius vitæ non est remissio peccatorum: vel si intelligatur per blasphemiam Spiritus Sancti peccatum quod fit ex certa malitia, vel etiam ipsa blasphemiam Spiritus Sancti, dicitur non remitti, scilicet de facili: vel quia tale peccatum non habet in se causam excusationis: vel quia pro tali peccato puniuntur aliqui & in hoc seculo, & in futuro, ut in secunda parte expressum est (2. 2. quæst. xiv.)

(a) *Vulgata Dominum, & mox esset,*

ARTICULUS IV. *Utrum remissa culpa per penitentiam remaneat reatus peenae*

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod remissa culpa per penitentiam, non remaneat reatus peenae. Remota enim causa, removetur effectus. Sed culpa est causa reatus peenae: ideo enim est aliquis dignus pena, quia culpam commisit. Ergo, remissa culpa, non potest remanere reatus peenae.

Sed contra est quod II. Reg. xii. 13. dicitur, quod cum David peccatus dixisset ad Nathan: Peccavi Domino, dixit Nathan ad illum: Dominus quoque transiit peccatum tuum: non morietur: veniunt enim filii qui nati sunt tibi, morietur: quod fuit in penam præcedentis peccati, ut ibidem dicitur. Ergo, remissa culpa, remanet reatus alicujus peenae.

Respondetur dicendum, quod, sicut in secunda parte habitum est (1. 2. q. lxxxvii. art. 4.) in peccato mortali sunt duo, scilicet aversio ab incommutabili bono, & conversio ad commutabile bonum inordinata. Ex parte ergo aversionis ab incommutabili bono consequitur peccatum mortale reatus peenae aeternae, ut qui contra æternum bonum peccavit, in æternum puniatur; ex parte etiam conversionis ad bonum commutabile, in quantum est inordinata, consequitur peccatum mortale reatus alicujus peenae: quia inordinatio culpæ non reducit ad ordinem iustitiæ nisi per penam: iustum est enim ut qui voluntati suæ plus indultus quam debuit, contra voluntatem suam aliquid patiat: sic enim erit æquitas. Unde Apoc. xvi. 7. dicitur: Quantum glo. sic. xvi. 7. & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & lacrum.

Quia tamen conversio ad bonum commutabile est finita, non habet ex hac parte peccatum, quod debeat reus peenae aeternae. Unde si sit inordinata conversio ad bonum commutabile sine averseione à Deo, sicut est in peccatis venialibus, non debetur peccato pena aeterna; sed temporalis. Quando igitur per gratiam remittitur culpa, tollitur aversio animæ à Deo in quantum per gratiam anima Deo conjungitur. Unde & per consequens simul tollitur reatus peenae aeternae, potest tamen remanere reatus alicujus peenae temporalis.

Ad primum ergo dicendum, quod culpa mortalis utrumque habet, & averseionem à Deo, & conversionem ad bonum creatum. Sed, sicut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. lxxi. art. 6.) aversio à Deo est ibi sicut formale; conversio autem ad bonum creatum, est ibi sicut materiale. Remoto autem formali cuiuscumque rei, tollitur species; sicut remoto rationali, tollitur species humana. Et ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti, quod per gratiam tollitur aversio mentis à Deo simul cum reatu peenae aeternae; remanet tamen illud quod est materiale, scilicet inordinata conversio ad bonum creatum, pro qua debetur reatus peenae temporalis.

Ad secundum dicendum, quod, sicut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. cix. art. 7. & 8. quæst. cxii. art. 2.) ad gratiam pertinet operari in homine iustificando ipsum à peccato, & cooperari homini ad recte operandum. Remissio igitur culpæ, & reatus peenae aeternae pertinet ad gratiam operantem; sed remissio reatus peenae temporalis pertinet ad gratiam cooperantem, in quantum scilicet homo, cum auxilio divinæ gratiæ patienter penas tolerando, absolvitur etiam à reatu peenae temporalis. Sicut igitur prius est effectus gratiæ operantis quam gratiæ cooperantis, ita etiam prius est remissio culpæ, & peenae aeternae, quam plena absolutio à peena temporalis: utrumque enim est à gratia, sed primum à gratia sola, secundum ex gratia, & libero arbitrio.

Ad tertium dicendum, quod passio Christi de se sufficiens est ad tollendum omnem reatum peenae non solum aeternae, sed etiam temporalis: & secundum modum quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutionem à reatu peenae. In baptismo autem homo participat totaliter virtutem passionis Christi, utpote per aquam, & spiritum Christi commortuus peccato, & in eo regeneratus ad novam vitam: & ideo in baptismo homo consequitur remissionem reatus totius peenae. In penitentia vero consequitur virtutem passionis Christi secundum modum priorum actuum, qui sunt materia penitentiae,

tiae, sicut aqua baptismi, ut supra dictum est (quæst. lxxxiv. art. 1. & 3.) Et ideo non statim per primum actum penitentiae, quo remittitur culpa, solvitur reatus totius peenae, sed completis omnibus penitentiae actibus.

ARTICULUS V. *Utrum remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquæ peccati*

Ad quintum sic proceditur. Videtur quod remissa culpa mortali, tollantur omnes reliquæ peccati. Dicit enim Augustinus in Lib. de penitentia (alius Auctor de vera & falsa penit. cap. ix. à med.) *Nonquam Dominus quem sanavit, quem omnino non liberavit: ratum enim bonum sanavit in sabbato, quia & corpus ab omni infirmitate, & animam ab omni contumelia.* Sed reliquæ peccati pertinent ad infirmitatem peccati. Ergo non videtur possibile quod remissa culpa, remaneant reliquæ peccati.

Præterea. Secundum Dionysium iv. cap. de div. Non. (part. iv. lect. 16.) *bonum est efficacius quam malum, quia malum non agit nisi virtus boni.* Sed homo peccando simul totam infirmitatem peccati incurrit. Ergo multo magis penitendo liberatur etiam ab omnibus peccati reliquiis.

Præterea. Opus Dei efficacius est quam opus hominis. Sed per exercitium humanorum operum ad bonum tolluntur reliquæ peccati contrarii. Ergo multo magis tolluntur per remissionem culpæ, quæ est opus Dei.

Sed contra est quod Marci viii. legitur, quod cæcus illuminatus à Domino primo restitutus est ad imperfectum visum: unde ait: *Videro homines velut arbores ambulantes: deinde restitutus est perfecte, ita ut videret clare omnia.* Illuminatio autem cæci significat liberationem peccatoris. Post primam ergo remissionem culpæ, qua peccator restituitur ad visum spirituale, adhuc remanent in eo aliquæ reliquæ peccati præteriti.

Respondetur dicendum, quod peccatum mortale ex parte conversionis inordinatæ ad bonum commutabile quamdam dispositionem causat in anima, vel etiam habitum, si actus frequenter iteretur. Sicut autem dictum est (art. præc.) culpa peccati mortalis remittitur, in quantum tollitur per gratiam aversio mentis à Deo.

Sublato autem eo quod est ex parte aversionis, nihilominus remanere potest id quod est ex parte conversionis inordinatæ; cum

hanc contingat esse sine illa, sicut prius dictum est (art. præc.) Et ideo nihil prohibet quin remissa culpa, remaneant dispositiones ex præcedentibus actibus causatæ, quæ dicuntur peccati reliquæ; remanent tamen debilitatæ, & diminuatæ, ita quod homini (a) non dominantur; & hoc magis per modum dispositionum quam per modum habitum, sicut etiam remanet fomes post baptismum.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus totum hominem perfecte curat; sed quandoque subito, sicut foras Petri statim restituit perfecte sanitati, ita ut surgens ministrare illi, ut legitur Luc. iv. quandoque autem successive, sicut dictum est (quæst. xliv. art. 3. ad 2.) de cæco illuminato, Marc. viii. Et ita etiam spiritualiter quandoque tanta commotione convertit cor hominis, ut subito perfecte consequatur sanitatem spirituales, non solum remissa culpa, sed sublatis omnibus peccati reliquiis, ut patet de Magdalena Luc. viii. Quandoque autem prius remittit culpam per gratiam operantem, & postea per gratiam cooperantem successive tollit peccati reliquias.

Ad secundum dicendum, quod peccatum etiam quandoque statim inducit debilem dispositionem, utpote per unum actum causatum; quandoque autem fortius, causatum per multos actus.

Ad tertium dicendum, quod uno actu humano non tolluntur omnes reliquæ peccati: quia, ut dicitur in Prædicamentis (cap. de opposit. à med.) *præcis ad meliores exercitationes deductus ad modicum aliquid proficit, ut melior sit; multiplicato autem exercitio, ad hoc pervenit ut sit bonus virtute acquisita.* Hoc autem multo efficacius facit divina gratia sive uno, sive pluribus actibus.

ARTICULUS VI. *Utrum remissio culpæ sit effectus penitentiae*

Ad sextum sic proceditur. Videtur quod remissio culpæ non sit effectus penitentiae, secundum quod est virtus. Dicitur enim penitentia virtus, secundum quod est principium humani actus. Sed humanus actus non operatur ad remissionem culpæ, quæ est effectus gratiæ operantis. Ergo remissio culpæ non est effectus penitentiae, secundum quod est virtus.

Præterea. Quædam aliæ virtutes sunt excellentiores penitentia. Sed remissio culpæ non dicitur effectus alicujus alterius virtutis. Ergo etiam non est effectus penitentiae, secundum quod est virtus.

S. Th. Op. Tom. V. (a) Ita usq. & edit. passim. A. non dominantur magis per modum dispositionum, &c.

ARTICULUS II.

Utrum sine penitentia peccatum remitti possit.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod sine penitentia peccatum remitti possit.

1. Præterea. Major est misericordia Dei quam misericordia hominis.

2. Præterea. Deus virtutem suam sacramentis non alligavit. Sed penitentia est quoddam sacramentum.

Sed contra est quod Dominus dicit Hierem. xviii. 8. Si penitentiam egerit genti illa...

Respondedo dicendum, quod impossibile est peccatum actuale mortale sine penitentia remitti.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod possit per penitentiam unum peccatum sine alio remitti.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod possit per penitentiam unum peccatum sine alio remitti.

versionis prædictæ, & proposito emendæ; quod pertinet ad rationem penitentia, secundum quod est virtus.

Sacramentum autem penitentia, sicut supra dictum est (quæst. lxxxiv. art. 3.) perficitur per officium sacerdotis ligantis, & solventis, sine quo potest Deus peccatum remittere, sicut remisit Christus mulieri adultere, ut legitur Joan. viii.

Ad primum ergo dicendum, quod in pueris non est nisi peccatum originale, quod non consistit in actuali deordinatione voluntatis, sed in quadam habituali deordinatione naturæ, ut in secunda parte habitum est.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de penitentia, secundum quod est sacramentum.

Ad tertium dicendum, quod misericordia Dei est majoris virtutis quam misericordia hominis in hoc quod immutat voluntatem hominis ad penitendum, quod misericordia hominis facere non potest.

ARTICULUS III.

Utrum possit per penitentiam unum peccatum sine alio remitti.

1. 2. q. lxxxiii. art. 1. & III. diff. xxxvi. art. 5. & IV. diff. xv. quæst. 1. art. 5. quæst. I. corp. & diff. xvi. quæst. 2. art. 1. q. 1. art. 2. corp. & diff. xviii. q. 1. art. 5.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod possit per penitentiam unum peccatum sine alio remitti. Dicitur enim Amos 14. 7. Plus super unam civitatem, & super alteram civitatem non plus: pari una completa est, & pars super quam non plus, aruit.

manet: quia sunt qui cum quadam vita re, secant, in aliis graviter perdurant.

2. Præterea. Ambrosius super Psalm. Beati immaculati in via (post explicat. versic. Exiit aquarum, &c.) dicit, quod prima confessio, ratio est, quia non obviviscitur misereri, Deus; secunda per punitionem; ubi est finis, des desit, pœna satisficit, & relevat.

3. Præterea. Eorum quæ non necesse est esse simul, unum potest auferri sine alio. Sed peccata, ut in secunda parte habitum est.

4. Præterea. Peccata sunt debita, quæ nobis relaxari petimus, cum dicimus in oratione dominica: Dimitte nobis debita nostra, &c.

5. Præterea. Per dilectionem Dei relaxantur hominibus peccata, secundum illud Hier. xxxi. In caritate perpetua dilexisti: ideo attraxisti miserans.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de penitentia (alius Auctor de vera & falsa poenit. cap. ix. circ. med.) Sunt plures, quos poenitet peccasse, sed non omnino, reservantes sibi quedam, in quibus delectantur, non inadvertentes.

Respondedo dicendum, quod impossibile est per penitentiam unum peccatum sine alio remitti.

Primo quidem quia peccatum remittitur, inquantum tollitur Dei offensa per gratiam. Unde in secunda parte habitum est.

S. Th. Op. Tom. V.

effectus. Unde non potest esse vere poenitens qui de uno peccato poenitet, & non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem vere penitentia) sequeretur quod de omnibus peccatis poeniteret. Unde sequitur quod impossibile sit unum peccatum per penitentiam remitti sine alio.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Gregorii non est intelligendum quantum ad remissionem culpe, sed quantum ad cessationem ab actu: quia interdum ille, qui plura peccata consuevit committere, deserit unum, non tamen aliud, quod quidem sic auxilio divino, quod tamen non pergitur usque ad remissionem culpæ.

Ad secundum dicendum, quod in verbo illo Ambrosii fides non potest accipi, quia creditur in Christum: quia, ut Augustinus dicit super illud Joan. xv. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, scilicet infidelitatis (tract. lxxxix. in Joan. parum à princ.), hoc est peccatum quo tenentur cuncta peccata. Sed accipitur fides pro conscientia: quia interdum per poenas, quas quis patienter sustinet, consequitur remissionem peccati, cuius conscientiam non habet.

Ad tertium dicendum, quod peccata quantumvis non sint connexa quantum ad conversionem ad bonum commutabile, sunt tamen connexa quantum ad aversionem à bono incommutabili, in qua conveniunt omnia peccata mortalia: & ex hac parte habent rationem offensæ, quam oportet per penitentiam tolli.

Ad quartum dicendum, quod debuit exterioris rei, puta pecunie, non contrariatur amicitia, ex qua debetur remittitur; & ideo potest unum dimitti sine alio. Sed debitum culpæ contrariatur amicitia: & ideo una culpa, vel offensa non remittitur sine altera: ridiculum enim videtur, quod etiam ab homine aliquis veniam peteret de una offensa, & non de alia.

Ad quintum dicendum, quod dilectio qua Deus diligit hominis naturam, non ordinatur ad bonum gloria: à quo impeditur homo per quodlibet peccatum mortale; sed dilectio gratiæ, per quam fit remissio peccati mortalis, ordinat hominem ad vitam æternam, secundum illud Rom. vi. 23. Gratia Dei vita æterna. Unde non est similis ratio.

Xxx AR-

3. Præterea. Remissio culpæ non est nisi ex virtute passionis Christi, secundum illud Hebr. ix. 22. *Sine sanguinis effusione non fit remissio*. Sed penitentia, in quantum est sacramentum, operatur in virtute passionis Christi, sicut & cetera sacramenta, ut ex supradictis patet (quæst. lxxi. art. 4. & 5.) Ergo remissio culpæ non est effectus penitentia, in quantum est virtus, sed in quantum est sacramentum.

Sed contra. Illud est propriè causa alicujus, sine quo esse non potest: omnis enim effectus dependet à sua causa. Sed remissio culpæ potest esse à Deo sine penitentia sacramentum, non autem sine penitentia, secundum quod est virtus, ut supra dictum est (quæst. lxxxiv. art. 5. ad 3. & quæst. lxxxv. art. 2.) unde & ante sacramenta novæ legis penitentibus Deus peccata remittebat. Ergo remissio culpæ est præcipue effectus penitentia, secundum quod est virtus.

Respondeo dicendum, quod penitentia est virtus, secundum quod est principium quorundam actuum humanorum. Actus autem humani, qui sunt ex parte peccatoris, materialiter se habent in sacramento penitentia.

Omne autem sacramentum producit effectum suum non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ: ex utroque enim est unum sacramentum, ut supra habitum est (quæst. lx. art. 6. ad 2. & art. 7.) Unde sicut remissio culpæ fit in baptismo non solum virtute formæ, sed etiam virtute materiæ, scilicet aquæ; principalis tamen virtute formæ, ex qua & ipsa aqua virtutem recipit: ita etiam remissio culpæ est effectus penitentia principalis quidem ex virtute clavium, quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id quod est formale in hoc sacramento, ut supra dictum est (quæst. lxxxiv. art. 3.) secundario autem ex virtute penitentia pertinentium ad virtutem penitentia; tamen prout hi actus aliquantulum ordinantur ad claves Ecclesiæ. Et sic patet quod remissio culpæ est effectus penitentia secundum quod est virtus, principalis tamen secundum quod est sacramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod effectus gratiæ operantis est justificatio impii, ut in secunda parte dictum est (1. 2. quæst. cxi. 1.) in qua, ut ibidem dictum est (art. 1. 2. & 3.) non solum est gratiæ infusio, & remissio culpæ, sed etiam motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei formatæ, & motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus penitentia. Hi tamen actus humani sunt ibi ut effectus gratiæ operantis, simul producti cum remissione culpæ. Unde remissio culpæ non fit sine actu penitentia virtutis, licet sit effectus gratiæ operantis.

Ad secundum dicendum, quod in justificatione impii non solum est actus penitentia, sed etiam actus fidei, ut dictum est (in solut. præc. & 1. 2. quæst. cxi. 1. art. 4.) Et ideo remissio culpæ non ponitur effectus solum penitentia virtutis, sed principalis fidei, & caritatis.

Ad tertium dicendum, quod ad passionem Christi ordinatur actus penitentia virtutis & per fidem, & per ordinem ad claves Ecclesiæ: & ideo utroque modo causat remissionem culpæ virtute passionis Christi.

Ad id autem quod in contrarium objicitur, dicendum est, quod actus penitentia virtutis habet quod sine eo non possit fieri remissio culpæ, in quantum est inseparabilis effectus gratiæ, per quam principaliter culpa remittitur, quæ etiam operatur in omnibus sacramentis. Et ideo per hoc non potest concludi, nisi quod gratia est principalior causa remissionis culpæ quam penitentia sacramentum. Sciendum tamen, quod etiam in veteri lege, & in lege naturæ erat aliquantulum sacramentum penitentia, ut supra dictum est (q. lxxxiv. art. 7. ad 2.)

QUÆSTIO LXXXVII.

De remissione venialium peccatorum,

in quatuor articulis divisa.

¶ Et inde considerandum est de remissione venialium peccatorum: & circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum sine penitentia peccatum veniale possit dimitti.

Secundo, utrum possit dimitti sine gratiæ infusione.

Tertio, utrum peccata venialia remittantur per asperionem aquæ benedictæ, & episcopalem benedictionem, & unitionem peccatoris, & orationem dominicam, & alia hujusmodi.

Quarto, utrum veniale peccatum possit remitti sine mortali.

Respondeo dicendum, quod remissio culpæ, sicut dictum est (quæst. præc. art. 2.) fit per conjunctionem hominis ad Deum, à quo aliquantulum separatur culpa. Sed hæc separatio perfecte quidem fit per peccatum mortale, imperfecte autem per peccatum veniale: nam per peccatum mortale mens omnino à Deo avertitur, utpote contra caritatem agens; per peccatum autem veniale retardatur affectus hominis, ne prompte in Deum feratur. Et ideo utrumque peccatum per penitentiam quidem remittitur, quia per utrumque deordinatur voluntas hominis per immoderatam conversionem ad bonum creatum: sicut enim peccatum

ARTICULUS I.

533

Utrum peccatum veniale possit remitti sine penitentia.

Inf. art. 2. ad 2. & 3. & art. 3. corp. & IV. dist. xvi. quæst. 11. art. 2. quæst. 2. ad 2. & dist. xxi. quæst. 11. art. 1. corp. & mal. quæst. 11. art. 12. corp.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod veniale peccatum possit remitti sine penitentia. Pertinet enim, ut supra dictum est (quæst. lxxxiv. art. 10. ad 4.) ad rationem veræ penitentia quod non solum homo doleat de peccato præterito, sed etiam proponat cavere de futuro. Sed sine tali proposito peccata venialia dimittuntur: cum certum sit quod homo sine peccatis venialibus præsentem vitam ducere non potest. Ergo peccata venialia possunt remitti sine penitentia.

2. Præterea. Penitentia non est sine actuali displicentia peccatorum. Sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia actuali eorum; sicut patet in eo qui dormiens occideretur propter Christum, statim enim evolare: quod non contingit, manentibus peccatis venialibus. Ergo peccata venialia possunt remitti sine penitentia.

3. Præterea. Peccata venialia opponuntur fervori caritatis, ut in secunda parte dictum est (2. 2. quæst. xxiv. art. 10.) Sed unum oppositorum tollitur per aliud. Ergo per fervorem caritatis, quem contingit esse sine actuali displicentia peccati venialis, fit remissio peccatorum venialium.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de penit. (alius Auctor de vera & falsa penit. cap. viii. & August. hom. xxviii. inter l. cap. 11. & hom. ult. ante med.) quod est quoddam penitentia quæ quilibet agit in Ecclesia pro peccatis venialibus: quæ frustra esset, si sine penitentia peccata venialia possent dimitti. Videtur ergo quod peccata venialia non possint remitti sine penitentia dimitti.

Respondeo dicendum, quod remissio culpæ, sicut dictum est (quæst. præc. art. 2.) fit per conjunctionem hominis ad Deum, à quo aliquantulum separatur culpa. Sed hæc separatio perfecte quidem fit per peccatum mortale, imperfecte autem per peccatum veniale: nam per peccatum mortale mens omnino à Deo avertitur, utpote contra caritatem agens; per peccatum autem veniale retardatur affectus hominis, ne prompte in Deum feratur. Et ideo utrumque peccatum per penitentiam quidem remittitur, quia per utrumque deordinatur voluntas hominis per immoderatam conversionem ad bonum creatum: sicut enim peccatum

mortale remitti non potest, quamdiu voluntas peccato adhæret, ita etiam nec peccatum veniale: quia manente causa, manet effectus.

Exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior penitentia, ut scilicet homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur, quantum in ipso est, ut scilicet diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Sed hoc non requiritur ad remissionem venialium peccatorum; non tamen sufficit habitualis displicentia, quæ habetur per habitum caritatis, vel penitentia virtutis: quia sic caritas non compatitur peccatum veniale, quod patet esse falsum. Unde sequitur quod requiritur quædam virtualis displicentia; puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum, & res divinas, ut quicquid sibi occurreret quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, & doleret se commississe, etiamsi actu de illo non cogitaret: quod tamen non sufficit ad remissionem peccati mortalis, nisi quantum ad peccata obliata post diligentem inquisitionem.

Ad primum ergo dicendum, quod homo in gratia constitutus potest vitare omnia peccata mortalia, & singula; potest etiam vitare singula peccata venialia, sed non omnia, ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt (1. 2. quæst. lxxv. art. 3. ad 2. & quæst. cix. art. 8.) Et ideo penitentia de peccatis mortalibus requirit quod homo proponat abstinere ab omnibus, & singulis peccatis mortalibus; sed ad penitentiam peccatorum venialium requiritur quod homo proponat abstinere à singulis, non tamen ab omnibus, quia hoc infirmitas hujus vitæ non patitur; debet tamen habere propositum se præparandi ad peccata venialia mitemenda; alioquin esset ei periculum deficiendi, cum deficeret appetitum proficiendi, seu tollendi impedimenta spiritualis profectus, quæ sunt peccata venialia.

Ad secundum dicendum, quod passio pro Christo suscepta, sicut supra dictum est (quæst. lxxv. art. 11.) obtinet vim baptismi: & ideo purgat ab omni culpa & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inveniit inherenter.

Ad tertium dicendum, quod fervor caritatis virtualiter implicat displicentiam venialium peccatorum; ut supra dictum est (quæst. lxxxix. art. 4.)

ARTICULUS II. 533

Utrum ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratia infusio.

Sup. quæst. LXV. art. 1. ad 8. & inf. presenti quæst. art. 3. corp. & art. 4. ad 2. & IV. dist. XVI. quæst. 11. art. 2. quæst. & mal. quæst. VII. art. 11. corp. & ad 14. & art. 12. corp. & ad 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratia infusio. Effectus enim non est sine propria causa. Sed propria causa remissionis peccatorum est gratia: non enim ex meritis propriis peccata hominis remittuntur: unde dicitur Ephes. 11. 4. *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, concivificavit nos in Christo, cujus gratia salvati estis.* Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratia infusione.

2. Præterea. Peccata venialia non remittuntur sine penitentia. Sed in penitentia infunditur gratia, sicut & in aliis sacramentis novæ legis. Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratia infusione.

3. Præterea. Peccatum veniale maculam quandam animæ infert. Sed macula non auferitur nisi per gratiam, quæ est spiritalis animæ decor. Ergo videtur quod peccata venialia non dimittantur sine gratia infusione.

Sed contra est quod peccatum veniale adveniens non tollit gratiam, neque etiam dimittit eam, ut in secunda parte habitum est (2. 2. quæst. XXIV. art. 10.) Ergo pari ratione ad hoc quod peccatum veniale remittatur, non requiritur novæ gratiæ infusio.

Respondetur dicendum, quod unumquodque tollitur per suum oppositum. Peccatum autem veniale non contrariatur habituali gratiæ, vel caritati, sed retardat actum ejus, inquantum nimis inhaeret homo bono creato, licet non contra Deum, ut in secunda parte habitum est (1. 2. quæst. LXXXVIII. art. 1. & 2. 2. quæst. XXIV. art. 10.) Et ideo ad hoc quod peccatum veniale tollatur, non requiritur quod infundatur aliqua habitualis gratia; sed sufficit aliquis motus gratiæ, vel caritatis ad ejus remissionem.

Quia tamen in habentibus usum liberi arbitrii, in quibus solis possunt esse venialia peccata, non contingit esse infusionem gratiæ sine actuali motu liberi arbitrii in Deum, & in peccatum; ideo quodcumque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam remissio peccatorum venialium est effectus gratiæ, per actum scilicet quem de novo elicit,

non autem per aliquid habituale de novo animæ infusum.

Ad secundum dicendum, quod peccatum veniale nunquam remittitur sine aliquo actu penitentiae virtutis, explicito scilicet, vel implicito, ut supra dictum est (art. præc.) Potest tamen remitti peccatum veniale sine penitentiae Sacramento, quod in absolutione sacerdotis formaliter perficitur, ut supra dictum est (quæst. præc. art. 2.) Et ideo non sequitur quod ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratia infusio; quæ licet sit in quolibet Sacramento, non tamen est in quolibet actu virtutis.

Ad tertium dicendum, quod sicut in corpore contingit esse maculam dupliciter: uno modo per privationem ejus quod requiritur ad decorem, puta debiti coloris, aut debite proportionis membrorum; alio modo per superinductionem alicujus impediens decorem, puta luti, aut pulveris; ita etiam animæ inducit macula uno modo per privationem decoris gratiæ per peccatum mortale; alio modo per inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale: & hoc fit per peccatum veniale. Et ideo ad tollendam maculam peccati mortalis requiritur infusio gratiæ; sed ad tollendam maculam venialis peccati requiritur aliquis actus procedens ex gratia, per quam removeatur inordinata adhesio ad rem temporalem.

ARTICULUS III. 534

Utrum venialia peccata remittantur per aspersionem aque benedictæ, & cetera hujusmodi.

Sup. quæst. LXV. art. 1. ad 6. & 8. & quæst. LXXXIII. art. 3. ad 3. & IV. dist. XVI. quæst. 11. art. 2. quæst. 4. & dist. XVII. quæst. 11. art. 3. quæst. 3. & mal. quæst. VII. art. 1. & 2. & quæst. VII. art. 12.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod venialia peccata non remittantur per aspersionem aque benedictæ, & episcopalem benedictionem, & alia hujusmodi. Peccata enim venialia non remittuntur sine penitentia, ut dictum est (art. 1. huj. quæst.) Sed penitentia per se sufficit ad remissionem venialium peccatorum. Ergo ista nihil operantur ad hujusmodi remissionem.

2. Præterea. Quodlibet istorum eandem relationem habet ad unum peccatum veniale, & ad omnia. Si ergo per aliquid istorum remittitur aliquod peccatum veniale, sequitur quod pari ratione remittantur omnia; & ita per unam rursionem peccatorum, vel per unam aspersionem aque benedictæ redderetur homo

immunis ab omnibus peccatis venialibus: quod videtur inconveniens.

3. Præterea. Peccata venialia inducunt reatum alicujus poenæ, licet temporalis: dicitur enim I. Corinth. 11. 15. de eo qui supergignit lignum, fanum, & stipulam, quod saluum erit, sic tamen quasi per ignem. Sed hujusmodi, per quæ dicitur peccatum veniale dimitti, vel nullam, vel minimam poenitentiam in se habent. Ergo non sufficiunt ad plenam remissionem venialium peccatorum.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de penitentia (scilicet hom. ult. inter 2. aliquant. ante med.) quod pro levibus peccatis peccata nostra tuncimus, & dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*; & ita videtur quod tuncio peccatorum, & oratio dominica causant remissionem venialium peccatorum; & eadem ratio videtur esse de aliis.

Respondetur dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc.) ad remissionem venialis peccati non requiritur novæ gratiæ infusio, sed sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestetur peccatum veniale vel explicitè, vel saltem implicite; sicut cum aliquis ferventer movetur in Deum.

Et ideo triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum. Uno modo inquantum in eis infunditur gratia; quia per infusionem gratiæ tolluntur venialia peccata, ut supra dictum est (art. præc.) Et hoc modo per Eucharistiam, & extremam unctionem, & universaliter per omnia sacramenta novæ legis, in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. Secundo inquantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum: & hoc modo confessio generalis, tuncio peccatorum, & oratio dominica operantur ad remissionem venialium peccatorum: nam in oratione dominica petimus: *Dimitte nobis debita nostra*. Tertio modo inquantum sunt cum aliquo motu reverentiæ in Deum, & ad res divinas: & hoc modo benedictio episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, quælibet sacramentalis unctio, oratio in Ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt hujusmodi, operantur ad remissionem venialium peccatorum.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia ista causant remissionem peccatorum venialium, inquantum inclinant animam ad motum poenitentiae, qui est detestatio peccatorum vel implicite, vel explicitè.

Ad secundum dicendum, quod omnia ista, quantum est de se, operantur ad remissionem omnium peccatorum venialium; potest tamen impediri remissio quantum ad aliqua peccata venialia, quibus mens actualiter inhaeret; sicut & per fidionem interdum impeditur effectus baptismi.

Ad tertium dicendum, quod per prædicta

tolluntur quidem peccata venialia quantum ad culpam, tum virtute alicujus satisfactionis, tum etiam virtute caritatis, cujus motus per prædicta excitatur; non autem per quodlibet prædictorum semper tollitur totus reatus poenæ, quia sic qui esset omnino immunis à peccato mortali, asperfus aqua benedicta statim evolveret; sed reatus poenæ remittitur per prædicta secundum motum fervoris in Deum, qui per prædicta excitatur quandoque magis, quandoque autem minus.

ARTICULUS IV. 535

Utrum veniale peccatum possit remitti sine mortali peccato.

Inf. quæst. XC. art. 4. ad 3. & IV. dist. XVI. quæst. 11. art. 1. quæst. 2. & 3.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod veniale peccatum possit remitti sine mortali. Quia super illud Joan. VIII. *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittit*, dicit quedam Glossa (ex Lib. de vera & falsa poenitentia cap. ult. à poenit.) quod omnes illi erant in peccato mortali: venialia enim eis dimittebantur per egermonias. Ergo veniale peccatum potest remitti sine mortali.

2. Præterea. Ad remissionem peccati venialis non requiritur gratia infusio. Requiritur autem ad remissionem mortalis. Ergo veniale peccatum potest remitti sine mortali.

3. Præterea. Plus distat peccatum veniale à mortali quam ab alio veniali. Sed unum veniale potest dimitti sine alio, ut dictum est (art. præc. ad 2. & quæst. præc. art. 3.) Ergo veniale potest dimitti sine mortali.

Sed contra est quod dicitur Math. v. 26. *Amen dico tibi, non exies inde, scilicet ex carcere, in quem intruditur homo pro peccato mortali, donec reddas novissimum quadrantem*; per quem significatur veniale peccatum. Ergo veniale peccatum non remittitur sine mortali.

Respondetur dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. præc. art. 3.) remissio culpæ cujuscumque nunquam fit nisi per virtutem gratiæ; quia, ut Apostolus dicit Rom. 14. ad gratiam Dei pertinet quod Deus alicui non imputet peccatum: quod Glossa (interl. sup. illud. *Beatus vir cui non imputavit, &c.*) ibi exponit de veniali. Ille autem qui est in peccato mortali, caret gratia Dei. Unde nullum veniale ei remittitur.

Ad primum ergo dicendum, quod venialia ibi dicuntur irregularitates, sive immunditiæ, quas contraherant secundum legem.

Ad secundum dicendum, quod licet ad

remissionem peccati venialis non requiritur nova infusio habitualis gratiæ, requiritur tamen aliquis gratiæ actus; qui non potest esse in eo qui subiacet peccato mortali.

Ad tertium dicendum, quod peccatum veniale non excludit omnem actum gratiæ, per quem possunt omnia peccata venialia dimitti; sed peccatum mortale excludit totaliter habitum gratiæ, sine quo nullum peccatum mortale, vel veniale remittitur. Et ideo non est similis ratio.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De reditu peccatorum per penitentiam dimissorum,

in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de reditu peccatorum per penitentiam dimissorum: & circa hoc quaruntur quatuor.

Primo, utrum peccata per penitentiam dimissa redeant simpliciter per sequens peccatum.

Secundo, utrum aliquo modo per ingratitudinem redeant specialiter secundum quædam peccata.

Tercio, utrum peccata redeant in æquali reatu.

Quarto, utrum illa ingratitudo per quam redeunt, sit speciale peccatum.

ARTICULUS I.

Utrum peccata dimissa redeant per sequens peccatum.

Inf. art. 2. & 3. corp. & IV. dist. xxii. quæst. 1. art. 1.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod peccata dimissa redeant per sequens peccatum. Dicit enim Augustinus in Lib. I. de baptismo (cont. Donatist. cap. xli. in med.) Redire dimissa peccata, ubi fraterna caritas non est, apertissime Dominus in Evangelio docet in illo sermone, à quo dimissum debitum Dominus repetiit, eo quod ille sermone suo debitum nollet dimittere. Sed fraterna caritas tollitur per quodlibet peccatum mortale. Ergo per quodlibet sequens mortale peccatum redeunt peccata prius per penitentiam dimissa.

2. Præterea. Super illud Lucæ xi. Revertar in domum meam, unde exiit, dicit Beda (cap. xlvi. in Luc. secundum ejus ord.) Timendus est iste versiculus, non exponendus; ne culpa quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. Hoc autem non esset, nisi rediret.

Ergo culpa per penitentiam dimissa redit.

3. Præterea. Izech. xviii. 24. Dominus dicit: Si avertis se justus à justitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes justitie ejus quas fecerat, non recordabuntur. Sed inter alias justitias, quas fecit, etiam præcedens penitentia continetur; cum supra dictum sit (quæst. lxxxv. art. 3.) penitentiam esse partem justitiæ. Ergo postquam penitens peccat, non imputatur ei præcedens penitentia, per quam consecutus est veniam peccatorum. Redeunt ergo illa peccata. 4. Præterea. Peccata præterita per gratiam teguntur, ut patet per Apostolum Rom. iv. inducentem illud Psalmi xxxi. 1. Beati quorum remissio sunt iniquitates, & quorum testis sunt peccata. Sed per peccatum mortale sequens gratia tollitur. Ergo peccata que fuerant prius commissa, remanent detecta; & ita videtur quod redeant.

Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. xi. 29. Sine penitentia sunt dona, & vocatio Dei. Sed peccata penitentis sunt dimissa per donum Dei. Ergo per peccatum sequens, non redeunt dimissa peccata, quasi Deus de dono remissionis peniteat.

Præterea. Augustinus dicit in Libro I. responsionum Prosperi (Prosper ad object. Galorum object. 2.) Qui recedit à Christo, & alienatus à gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem vadit; sed non in quod remissum est, recidit, nec pro originali peccato damnabitur.

Respondet dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. lxxxvi. art. 4.) in peccato mortali sunt duo, scilicet averfio à Deo, & conversio ad bonum creatum. Quicquid autem est ex parte averfionis in peccato mortali, secundum se consideratum, est commune omnibus peccatis mortalibus, quia per quodlibet peccatum mortale homo avertitur à Deo: unde & per consequens macula, quæ est per privationem gratiæ, & reatus pænæ æternæ communia sunt omnibus peccatis mortalibus. Et secundum hoc intelligitur id quod dicitur Jacobi 11. 10. Qui offendit in uno, factus est omnium reus. Sed ex parte conversionis peccata mortalia sunt diversa, & interduo contraria. Unde manifestum est quod ex parte conversionis peccatum mortale sequens non facit redire peccata mortalia prius abolita: alioquin sequeretur quod homo per peccatum prodigalitatis reduceretur in habitum, vel dispositionem avaritiæ prius abolitæ; & sic contrarium esset causa sui contrarii, quod est impossibile. Sed considerando in peccatis mortalibus id quod est ex parte averfionis absolute, per peccatum mortale sequens redit illud quod fuerat in prioribus peccatis ante dimissionem, in quantum per peccatum mortale sequens homo privatur gratia, & sic reus pænæ æternæ, sicut & prius erat.

Ye-

Verum quia averfio in peccato mortali ex conversione quodammodo causatur, recipiunt ea que sunt ex parte averfionis, quodammodo diversitatem per comparisonem ad diversas conversiones, sicut ad diversas causas; ita quod sit alia averfio, & alia macula, & alius reatus, prout confurgit ex alio & alio actu peccati mortalis. Et hoc modo in questionem vertitur, utrum macula, & reatus pænæ æternæ, secundum quod causabantur ex actibus peccatorum prius dimissorum, redeant per peccatum mortale sequens.

Quibuldam igitur visum est quod simpliciter etiam hoc modo redeant. Sed hoc non potest esse: quia opus Dei per opus hominis irritari non potest. Remissio autem peccatorum priorum fuit opus divinæ misericordiæ: unde non potest irritari per sequens peccatum hominis, secundum illud Rom. 11. 3. Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit?

Et ideo alii ponentes peccata redire, dixerunt quod Deus non remittit peccata penitenti postmodum peccato secundum præsentiam, sed solum secundum præsentem justitiam: præscit enim se per his peccatis cum æternaliter puniuntur; & tamen per gratiam facit eum presentialiter justum. Sed nec hoc stare potest: quia si causa absolute ponatur, & effectus ponitur absolute. Si igitur non absolute fieret per gratiam, & gratiæ sacramenta peccatorum remissio, sed cum quadam conditione in futurum dependente, sequeretur quod gratia, & gratiæ sacramenta non essent sufficiens causa remissionis peccatorum: quod est erroneum, utpote derogans gratiæ Dei.

Et ideo nullo modo potest esse quod macula, & reatus præcedentium peccatorum redeant, secundum quod ex talibus actibus causabantur. Contingit autem quod sequens actus peccati virtualiter continet reatum prioris peccati, in quantum scilicet aliquis homo secundo peccans, ex hoc ipso videtur gravius peccare quam prius peccaverat, secundum illud Rom. 11. 5. Secundum duritiam tuam, & cor impenitens thesaurizas tibi iram in die ire, & hoc scilicet solo quod contemnitur Dei bonitas, quæ ad penitentiam expectat. Multo autem magis contemnitur Dei bonitas, si post remissionem prioris peccati secundo peccatum iteretur, quanto majus est beneficium peccatum remittere quam peccatorem sustinere.

Sic igitur per peccatum sequens penitentiam redit quodammodo reatus peccatorum prius dimissorum, non in quantum causabatur ex illis peccatis prius dimissis, sed in quantum causatur ex peccato ultimo perpetrato, quod aggravatur ex peccatis prioribus. Et hoc non est peccata dimissa redire simpliciter, sed redire secundum quid, in quantum scilicet virtualiter in peccato sequenti continentur.

Se Thom. Op. Tom. V.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Augustini videatur esse intelligendum de reditu peccatorum quantum ad reatum pænæ æternæ in se consideratum, quia scilicet post penitentiam peccans incurrit reatum pænæ æternæ, sicut & prius; non tamen omnino propter eandem rationem. Unde Augustinus in lib. de Responfionibus Prosperi, cum dixisset, quod non in eo quod remissum est, recidit, nec pro originali peccato damnabitur, subdit (loc. cit. ut sup.) Qui tamen propter postrema crimina ea morte afficitur qua ei propter illa que ei remissa sunt, debebatur: quia scilicet incurrit mortem æternam, quam meruerat per peccata præterita.

Ad secundum dicendum, quod in illis verbis non intendit dicere Beda, quod culpa prius dimissa hominem opprimat per reditum reatus præteriti, sed per iterationem actus.

Ad tertium dicendum, quod per sequens peccatum justitiæ priores oblivioni traduntur, in quantum erant meritoria vitæ æternæ, non tamen in quantum erant impeditiva peccati. Unde si aliquis peccet mortaliter, postquam reituitur debitum, non efficitur reus, quasi debitum non reddidisset; & multo minus traditur oblivioni penitentia prius acta, quantum ad remissionem culpæ, cum remissio culpæ magis sit opus Dei quam hominis.

Ad quartum dicendum, quod gratia simpliciter tollit maculam, & reatum pænæ æternæ; tegit autem actus peccati præteritos, ne scilicet propter eos Deus hominem gratia privet, & reum habeat pænæ æternæ: & quod gratia semel fecit, perpetuo manet.

ARTICULUS II.

Utrum peccata dimissa redeant per ingratitudinem, que specialiter est secundum odium fratrem, apostasiam à fide, contemptum confessionis, & dolorem de penitentia habita.

IV. dist. xxii. quæst. 1. art. 1. corp. & art. 3.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod peccata dimissa non redeant per ingratitudinem, que specialiter est secundum quatuor genera peccatorum, scilicet secundum odium fratrem, apostasiam à fide, contemptum confessionis, & dolorem de penitentia habita, secundum quod quidam metrice dixerunt:

Fratres odit, apostata fit, spernitque fratrem,

Penituisse piget: pristina culpa redit.

Tanto enim est major ingratitudo, quanto gravius est peccatum quod quis contra Deum committit post beneficium re-

Yyy

mil-

misionis peccatorum. Sed quadam alia peccata sunt his graviora, sicut blasphemia contra Deum, & peccatum in Spiritum Sanctum. Ergo videtur quod peccata dimissa non redeant magis secundum ingratitudinem commissam secundum hæc peccata, quam secundum alia.

2. Præterea. Rabbanus dicit (implic. lib. V. in Matth. in fin. & hab. cap. Si Judæi, de peccit. dist. 1v.) *Nequam seruum tradidit Deus torioribus, quoadusque redderet uniuersum debitum: quia non solum peccata quæ post baptismum homo egit reputabuntur ei ad penam, sed & originalia, quæ in baptismo sunt ei dimissa.* Sed etiam peccata venialia inter debita computantur, pro quibus dicimus: *Dimitte nobis debita nostra.* Ergo ipsa etiam redeunt per ingratitudinem: & pari ratione videtur quod per peccata venialia redeant peccata prius dimissa, & non solum per peccata prædicta.

3. Præterea. Tanto est maior ingratitudo, quanto post majus beneficium acceptum aliquis peccat. Sed beneficium Dei est etiam ipsa innocentia, qua peccatum vitamus: dicit enim Augustinus in II. Confess. (cap. vii.) *Gratius tua deputo, quæcumque peccata non feci.* Majus autem donum est innocentia quam etiam remissio omnium peccatorum. Ergo non minus est ingratus Deo qui primo peccat post innocentiam, quam qui peccat post penitentiam: & ita videtur quod per ingratitudinem, quæ fit secundum peccata prædicta, non maxime redeant peccata dimissa.

Sed contra est quod Gregorius dicit XVIII. Moral. (hab. lib. IV. Dialog. cap. ult. ad fin.) *Ex dictis evangelicis constat quod si quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus; & illud rursus exigitur quod nobis jam per penitentiam dimissum fuisse gaudebamus: & ita propter odium fraternum specialiter peccata dimissa redeunt secundum ingratitudinem: & eadem ratio videtur de aliis.*

Respondet dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc.) peccata dimissa per penitentiam redire dicuntur, in quantum reatus eorum ratione ingratitudinis virtualiter continetur in peccato sequenti. Ingratitudo autem potest committi dupliciter. Uno modo ex eo quod aliquid fit contra beneficium: & hoc modo per omne peccatum mortale, quo Deum offendit, redditur homo ingratus Deo, qui peccata remittit, & sic per quodlibet peccatum mortale sequens redeunt peccata prius dimissa, ratione ingratitudinis. Alio modo committitur ingratitudo, non solum faciendo contra ipsum beneficium, sed etiam faciendo contra formam beneficii præstiti. Quæ quidem forma si attendatur ex parte benefactoris, est remissio debitorum: unde contra hanc formam facit qui fratrem penitentem non remittit, sed odium retinet. Si autem attendatur ex parte penitentis,

qui accipit hoc beneficium, invenitur ex parte ejus duplex motus liberi arbitrii. Quorum primus est motus liberi arbitrii in Deum, qui est actus fidei formatæ: & contra hoc facit homo apostatando à fide. Secundus autem est motus liberi arbitrii in peccatum, qui est actus penitentia: ad quem primo pertinet, ut supra dictum est (quæst. LXXXV. art. 2. & 3.) quod homo detestetur peccata præterita: & contra hoc facit ille qui dolet se penituisse. Secundo pertinet ad actum penitentia: ut penitens proponat se subjicere clavibus Ecclesie per confessionem, secundum illud Psalmi xxxi. 5. *Dixi: Confitebor aduersum me iniquitatem meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei: & contra hoc facit ille qui contemnit confiteri, secundum quod proposuerat.*

Et ideo dicitur, quod specialiter ingratitudo horum peccatorum facit redire peccata prius dimissa.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc non dicitur specialiter de istis peccatis, quia sint cæteris graviora, sed quia directius opponuntur beneficio remissionis peccatorum.

Ad secundum dicendum, quod etiam peccata venialia, & ipsum originale redeunt modo prædicto (in corp. art.) sicut & peccata mortalia, in quantum contemnitur Dei beneficium, quo hæc peccata sunt remissa. Non tamen per peccatum veniale aliquis incurrit ingratitudinem: quia homo peccando venialiter non facit contra Deum, sed præter ipsum: & ideo per peccata venialia nullo modo peccata dimissa redeunt.

Ad tertium dicendum, quod beneficium aliquod habet pensari dupliciter. Uno modo ex quantitate ipsius beneficii: & secundum hoc innocentia est majus Dei beneficium quam penitentia, quæ dicitur secunda tabula post naufragium. Alio modo potest pensari beneficium ex parte recipientis, qui minus est dignus: & sic magis fit sibi grata, unde & ipse magis est ingratus, si contemnat: & hoc modo beneficium remissionis culpæ est majus, in quantum præstat totaliter indigno: & ideo ex hoc sequitur major ingratitudo.

AR.

ARTICULUS III. 538

Utrum per ingratitudinem peccati sequentis confurgat tantus reatus, quantum fuerat peccatorum prius dimissorum.

IV. dist. xii. quæst. 1. art. 2. quæst. 3.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod per ingratitudinem peccati sequentis confurgat tantus reatus, quantum fuerat peccatorum prius dimissorum. Quia secundum magnitudinem peccati est magnitudo beneficii, quod peccatum remittitur: & per consequens magnitudo ingratitudinis, qua hoc beneficium contemnitur. Sed secundum quantitatem ingratitudinis est quantitas reatus consequentis. Ergo est tantus reatus qui confurgit ex ingratitudine sequentis peccati, quantum fuit reatus omnium præcedentium peccatorum.

2. Præterea. Magis peccat qui Deum offendit quam qui offendit hominem. Sed seruus manumissus ab aliquo domino reducitur in eandem seruitutem à qua prius fuit liberatus, vel etiam in graviorem. Ergo multo magis ille qui contra Deum peccat post liberationem à peccato, reducitur in tantum reatum penæ, quantum primo habuerat.

3. Præterea. Matth. xviii. 34. dicitur, quod *iratus Dominus tradidit eum* (cui replicabantur peccata dimissa propter ingratitudinem) *torioribus, quoadusque redderet uniuersum debitum.* Sed hoc non esset, nisi confurgeret ex ingratitudine tantus reatus, quantum fuit omnium præcedentium peccatorum. Ergo equalis reatus per ingratitudinem redit.

Sed contra est quod dicitur Deut. xxv. 2. *Pro mensura peccati erit & plagarum modus: ex quo patet quod ex parvo peccato non confurgit magnus reatus.* Sed quandoque peccatum mortale sequens est multo minus quolibet peccatorum prius dimissorum. Non ergo ex peccato sequenti redit tantus reatus, quantum fuit peccatorum prius dimissorum.

Respondet dicendum, quod quidam dixerunt, quod ex peccato sequenti propter ingratitudinem confurgit tantus reatus, quantum fuit reatus peccatorum prius dimissorum, super reatum proprium hujus peccati. Sed hoc non est necessarium: quia, sicut supradictum est (art. 1. huj. quæst.) reatus præcedentium peccatorum non redit per peccatum sequens, in quantum sequebatur ex alibus præcedentium peccatorum, sed in quantum consequitur actum sequentis peccati. Et ideo oportet quod quantitas reatus redeuntis sit secundum gravitatem peccati subsequents.

Potest autem contingere quod gravitas peccati subsequents adestequeat gravitati omnium

S Thom. Op. Tom. V.

peccatorum præcedentium. Sed hoc non semper est necesse: sive loquamur de gravitate ejus quam habet ex sua specie (cum quandoque peccatum sequens sit fornicatio simplex; peccata vero præterita fuerint adulteria, vel homicidia, seu factiugia;) sive etiam loquamur de gravitate quam habet ex ingratitudine annexa. Non enim oportet quod quantitas ingratitudinis sit absolute equalis quantitati beneficii suscepti, cujus quantitas attenditur secundum quantitatem peccatorum prius dimissorum. Contingit enim quod contra idem beneficium unus est multum ingratus vel secundum intentionem contemptus beneficii, vel secundum gravitatem culpæ contra benefactorem commissæ; alius autem parum, vel quia minus contemnit, vel quia minus contra benefactorem agit. Sed proportionaliter quantitas ingratitudinis adestequeat quantitati beneficii: supposito enim equali contemptu beneficii, vel offensa benefactoris, tanto erit gravior ingratitudo, quanto beneficium fuit majus.

Unde manifestum est quod non est necesse quod propter ingratitudinem semper per peccatum sequens redeat tantus reatus, quantum fuit præcedentium peccatorum; sed necesse est quod proportionaliter, quanto peccata prius dimissa fuerint plura, & majora, tanto rediat major reatus per qualemcumque sequens mortale peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod beneficium remissionis culpæ recipit quantitatem absolutam secundum quantitatem peccatorum prius dimissorum; sed peccatum ingratitudinis non recipit quantitatem absolutam secundum quantitatem beneficii, sed secundum quantitatem contemptus, vel offensa, ut dictum est (in corp. art.) Et ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod etiam seruus manumissus non reducitur in pristinam seruitutem pro qualemcumque ingratitudine, sed pro aliqua gravi.

Ad tertium dicendum, quod illi cui peccata dimissa replicantur propter subsequentem ingratitudinem, redit uniuersum debitum, in quantum quantitas peccatorum præcedentium proportionaliter invenitur in ingratitudine subsequenti, non autem absolute, ut dictum est (in corp. art.)

Yyy 2

AR.

Utrum ingratiſimo, ratione cujus ſequens peccatum facit redire peccata prius dimiſſa, ſit ſpecialis peccatum.

2. 2. quæſt. CVII. art. 2. ad 1. & IV. diſt. 11. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 3.

AD quartum ſic proceditur. Videtur quod ingratiſimo, ratione cujus ſequens peccatum facit redire peccata prius dimiſſa ſit ſpecialis peccatum. Retributio enim gratiarum pertinet ad contrapaffum, quod requiritur in juſtitia, ut patet per Philoſophum V. Ethic. (cap. v.) Sed juſtitia eſt ſpecialis virtus. Ergo ingratiſimo eſt ſpecialis peccatum.

2. Præterea, Tullius in II. Rhetor. (ſeu de Invent. aliquant. ante fin.) ponit quod gratia eſt ſpecialis virtus. Sed ingratiſimo opponitur gratiæ. Ergo ingratiſimo eſt ſpecialis peccatum.

3. Præterea, Specialis effectus à ſpeciali cauſa procedit. Sed ingratiſimo habet ſpecialem effectum: ſcilicet quod facit aequaliter redire peccata prius dimiſſa. Ergo ingratiſimo eſt ſpecialis peccatum.

Sed contra. Illud quod conſequitur omnia peccata, non eſt ſpecialis peccatum. Sed per quodcumque peccatum mortale aliquis efficitur Deo ingratus, ut ex præmiſſis patet (art. 1. huj. quæſt.) Ergo ingratiſimo non eſt ſpecialis peccatum.

Reſpondeo dicendum, quod ingratiſimo peccantis quandoque eſt ſpecialis peccatum, quandoque autem non; ſed eſt circumſtantia generaliter conſequens omne peccatum mortale, quod contra Deum committitur: peccatum enim ſpeciem recipit ex intentione peccantis: unde, ut Philoſophus dicit V. Ethic. (cap. 1. parum à princ.) *Ille qui mæchatur ut furetur magis eſt fur quam mæchus.*

Si igitur aliquis peccator in contemptum Dei, & ſuſcepti beneficii aliquod peccatum committat, illud peccatum trahitur ad ſpeciem ingratiſimæ: & hoc modo ingratiſimo peccantis eſt ſpecialis peccatum. Si vero aliquis intendens aliquod peccatum committere, puta homicidium, aut adulterium, non retrahatur ab hoc propter hoc quod pertinet ad Dei contemptum, ingratiſimo non erit ſpecialis peccatum, ſed trahetur ad ſpeciem alterius peccati, ſicut circumſtantia quædam.

Ut autem Auguſtinus dicit in lib. de natura, & gratia (cap. xxix.) non omne peccatum eſt ex contemptu; & tamen in omni peccato Deus conſentitur in ſuis præceptis. Unde manifeſtum eſt quod ingratiſimo peccantis quandoque eſt ſpecialis peccatum, ſed non ſemper.

Et per hoc patet reſponſio ad objecta. Nam primæ rationes concludunt, quod ingratiſimo ſecundum ſe ſit quædam ſpecies peccati; ultima autem ratio concludit quod ingratiſimo, ſecundum quod invenitur in omni peccato, non ſit ſpecialis peccatum.

QUÆSTIO LXXXIX.

De virtutum recuperatione per penitentiam, in ſex articulos diviſa.

DEinde conſiderandum eſt de recuperatione virtutum per penitentiam: & circa hoc quærentur ſex.

Primo, utrum per penitentiam reſtituantur virtutes.

Secundo, utrum reſtituantur in æquali quantitate.

Tertio, utrum reſtituantur penitenti æqualis dignitas.

Quarto, utrum opera virtutum per peccatum ſequens mortificentur.

Quinto, utrum opera mortificata per peccatum, per penitentiam revivificentur.

Sexto, utrum opera mortua, id eſt abſque caritate facta, per penitentiam vivificentur.

ARTICULUS I. 540

Utrum per penitentiam virtutes reſtituantur.

2. 2. quæſt. LII. art. 3. ad 3. & IV. diſt. XIV. quæſt. 11. art. 2.

AD primum ſic proceditur. Videtur quod per penitentiam virtutes non reſtituantur. Non enim poſſent virtutes amiſſæ per penitentiam reſtitui, niſi penitentia virtutes cauſaret. Sed penitentia, cum ſit virtus, non poſſet eſſe cauſa omnium virtutum; præterquam cum quædam virtutes ſint naturaliter priores penitentia, ſcilicet fides, ſpes, & caritas, ut ſupra dictum eſt (quæſt. LXXXV. art. 6.) Ergo per penitentiam non reſtituantur virtutes.

2. Præterea, Penitentia in quibusdam actibus penitentis conſiſtit. Sed virtutes gratiæ non cauſantur ex actibus noſtris: dicit enim Auguſtinus in lib. II. de Libero arbit. (cap. xviii.) & in Pfalm. cxviii. conc. xxvi. ante med.) quod *virtutes Deus in nobis ſine nobis operatur.* Ergo videtur quod per penitentiam non reſtituantur virtutes.

3. Præterea, Habens virtutes ſine difficultate, & delectabiliter actus virtutum operatur: unde Philoſophus dicit in I. Ethic. (cap. vii. à med.) quod *non eſt juſtus qui non gaudet juſta operatione.* Sed multi penitentes adhuc difficultatem patiuntur in operando actus virtutum.

Non

ARTICULUS II. 541

Utrum poſt penitentiam reſurgat homo in æquali virtute.

Inf. art. 5. ad 3. & III. diſt. xxxi. quæſt. 1. art. 4.

AD ſecundum ſic proceditur. Videtur quod poſt penitentiam reſurgat homo in æquali virtute. Dicit enim Apoſtoloſ Rom. viii. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum,* ubi dicit Gloſſa Auguſtini (ord. lib. de Corrept. & grat. cap. ix. à med.) quod, hoc, „adco verum eſt ut ſi qui horum devienſ, & „exorbitent, etiam hoc ipſam eis Deus faciat „in bonum proficere.“ Sed hoc non eſt, ſi homo reſurgeret in minori virtute. Ergo videtur quod penitens nunquam reſurgat in minori virtute.

2. Præterea, Ambroſius dicit (hab. ex Auctore Hypognoſt. lib. III. cap. ix. in fin.) quod *penitentia res optima eſt, quæ omnes deſertus revocat ad peſſimum.* Sed hoc non eſt, niſi virtutes in æquali quantitate recuperentur. Ergo per penitentiam ſemper recuperatur æqualis virtus.

3. Præterea, Super illud Gen. 1. *Factum eſt vespere, & mane dies unus,* dicit Gloſſa: „Vespertina lux eſt, à qua quis cecidit; matutina, in qua reſurgit. Sed lux matutina eſt major vespertina. Ergo aliquis reſurgit in majori gratia, vel caritate quam prius habuerit: quod etiam videtur per id quod Apoſtoloſ dixit Rom. v. 20. *Ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia.*”

Sed contra. Caritas proficiens, vel perfecta eſt major quam caritas incipiens. Sed quandoque aliquis cadit à caritate proficiente, reſurgit autem in caritate incipiente. Ergo ſemper reſurgit homo in minori virtute.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut dictum eſt (quæſt. LXXXVI. art. 6. ad 3. & art. præc. ad 2.) motus liberi arbitrii, qui eſt in juſtificatione impii, eſt ultima diſpoſitio ad gratiam: unde in eodem inſtanti eſt gratiæ inſuſio cum prædicto motu liberi arbitrii, ut in ſecunda parte habitum eſt (1. 2. quæſt. cxiii. art. 5. & 7.) in quo quidem motu comprehenditur actus penitentis, ut ſupra dictum eſt (quæſt. LXXXVI. art. 2.)

Manifeſtum eſt autem, quod forme quæ poſſunt recipere magis, & minus, intenduntur, & remittuntur ſecundum diverſam diſpoſitionem ſubjecti, ut in ſecunda parte habitum eſt (1. 2. quæſt. LII. art. 1. & 2. & quæſt. LXVI. art. 1.) Et inde eſt quod ſecundum quod motus liberi arbitrii in penitentia eſt intenſior, vel remiſſior, ſecundum hoc penitens conſequitur.

Non ergo per penitentiam reſtituuntur virtutes.

Sed contra eſt quod, ſicut Luc. xv. legitur, pater mandavit quod filius penitens indueretur ſtola prima, quæ ſecundum Ambroſium (in hunc loc.) eſt *amictus ſapientie*, quam ſimul conſequuntur omnes virtutes, ſecundum illud Sap. viii. 7. *Sobrietatem, & juſtitiam docet, prudentiam, & virtutem, quibus utitur nihil eſt in vita hominibus.* Ergo per penitentiam omnes virtutes reſtituuntur.

Reſpondeo dicendum, quod per penitentiam remittuntur peccata, ut dictum eſt (quæſt. LXXXVI. art. 1.) Remiſſio autem peccatorum non poſſet eſſe niſi per inſuſionem gratiæ. Unde relinquitur quod per penitentiam homini gratia inſundatur.

Ex gratia autem conſequuntur omnes virtutes gratiæ, ſicut ex eſſentia animæ fluunt omnes potentia, ut in ſecunda parte habitum eſt (1. 2. quæſt. cx. art. 4. ad 1.) Unde relinquitur quod per penitentiam omnes virtutes reſtituuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod eodem modo penitentia reſtituit virtutes per quem modum eſt cauſa gratiæ, ut jam dictum eſt (in corp. & quæſt. LXXXVI.) Eſt autem cauſa gratiæ, in quantum eſt ſacramentum: nam in quantum eſt virtus, eſt magis gratiæ effectus. Et ideo non oportet quod penitentia, ſecundum quod eſt virtus, ſit cauſa omnium aliarum virtutum; ſed quod habitus penitentia ſimul cum habitibus aliarum virtutum per ſacramentum penitentia cauſetur.

Ad ſecundum dicendum, quod in ſacramento penitentia actus humani ſe habent materialiter; ſed formalis vis hujus ſacramenti dependet ex virtute clavium. Et ideo virtus clavium eſt cauſa gratiam, & virtutes, inſtrumentaliter tamen; ſed actus primus penitentis ſe habet ut ultima diſpoſitio ad gratiam conſequendam, ſcilicet contritio; alii vero ſequentes actus penitentia procedunt jam ex gratia, & virtutibus.

Ad tertium dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt (quæſt. LXXXVI. art. 5.) quandoque poſt primum actum penitentia, qui eſt contritio, remanent quædam reliquæ peccatorum, ſcilicet diſpoſitiones ex prioribus actibus peccatorum cauſatæ, ex quibus præſtatur difficultas quædam penitenti ad operandum opera virtutum; ſed, quantum eſt ex ipſa inclinatione caritati, & aliarum virtutum, penitens opera virtutum delectabiliter, & ſine difficultate operatur: ſicut ſi virtuoſus per accidens difficultatem pateretur in executione actus virtutis propter ſonnum, aut aliquam corporis diſpoſitionem.